

La Pairal Noguer de Segaró

Montserrat Vayreda

Fotos: Jordi S. Carrera

*A la memòria dels meus nebots
Joaquim i Albert Vayreda i Viola*

Apocs quilòmetres de Besalú i en direcció a Figueres, hi ha, a l'esquerra, la cruïlla que porta a Maià de Montcal. Cal arribar a aquest poble i deixar-lo endarrere per tal d'enfil·lar-se al llogarret de Segaró. Pertany al municipi de Beuda i, si bé actualment resten enllaçats per via directa, fa molt poc temps que no hi havia ni un mal camí carreter que els comunicués. Passat Maià, no trigueu a veure la masia de Santa Llúcia, amb la petita capella del tot rehabilitada, i un xic més enllà «la Guixera» convertida en restaurant. Després prosseguiu pel camí que porta a Segaró. Remunta pausadament entre olivars fins a assolir un dels flancs de la muntanya de la Mare de Déu del Mont, on es fa visible, ben afermada en un dels primers relleixos, la pairal Noguer, de Segaró. Presenta cossos verticals i rectangulars que li donen esveltesa i arrogància, des de l'airós campanar de la capella i la torre que s'encara als quatre vents, a la galeria amb dues fileres d'arcades

que s'aboquen de ple damunt del jardí penjat com si volguessin veure l'esclat de les peònies o el dels rosers que des de fa molts anys no es cansen de florir.

Poc abans d'arribar-hi, passem per Segaró, prop de la ben mantinguda església romànica, la rectoria i la casa adjunta que, oposades a la del seu davant, més alta i gran, configuren el poblet que consta d'uns quants masos esparsos, algun d'ells força allunyat.

Can Noguer, de Segaró, és una de les cases pairals que en el passat tingueren més prestigi, no solament a l'Alta Garrotxa sinó a les comarques veïnes a causa de l'extensió d'un patrimoni forjat gràcies a enllaços matrimonials i al bon fer d'uns hereus que durant els segles XVII i XVIII vetllaven la hisenda i feien els possibles per millorar-la.

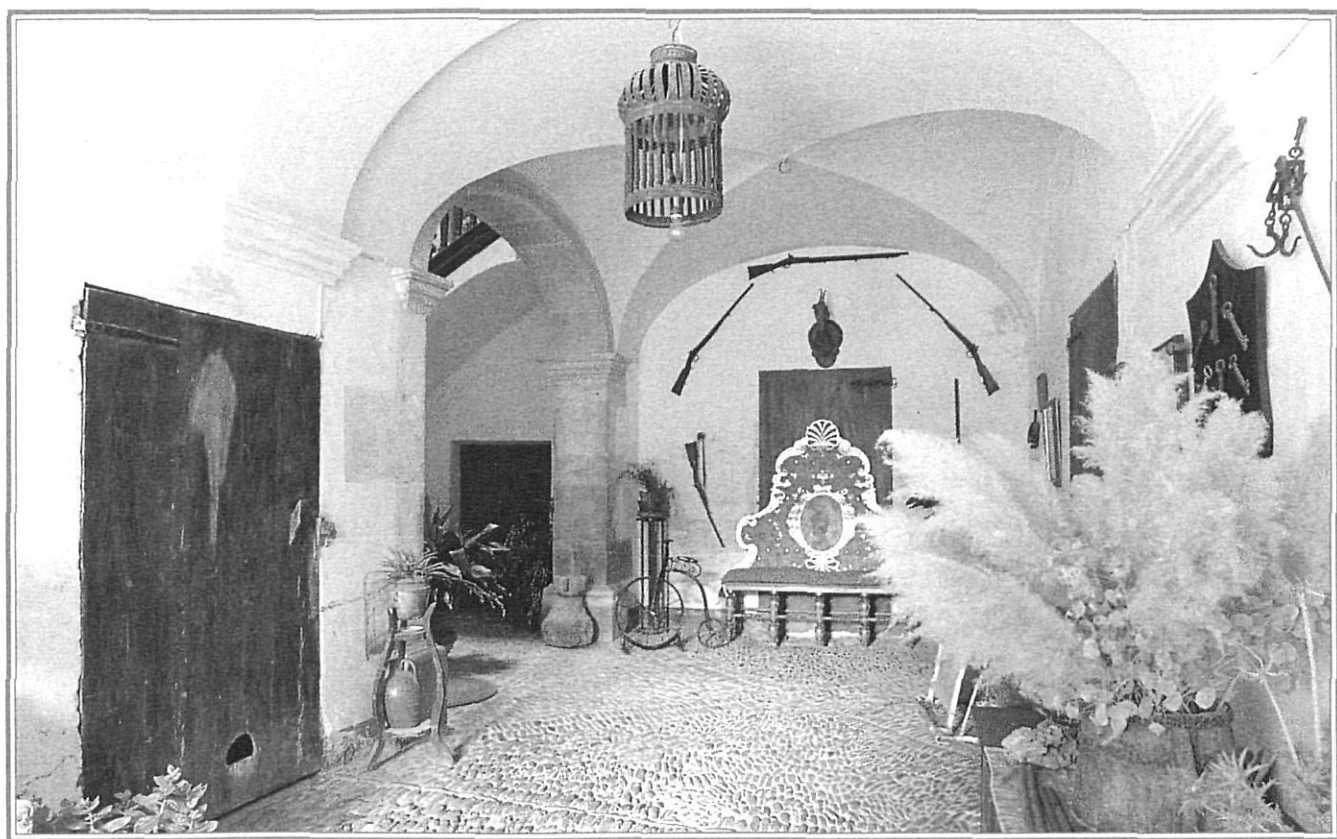
Les dites, refranys i llegendes que hi fan referència són el ressò de la veu popular que així subratllava la importància que havia assolit en les esmentades centúries.

CASES AMB PROTAGONISTA

Tot i que molt a prop de la parròquia comença un gràcil caminal escalonat que us deixa al peu del portal que antigament era el principal de can Noguer, avui, que tot es fa en cotxe, s'ha de continuar carretera amunt fins allà on aquesta acaba. Un altre portal us introdueix a la part posterior de la casa. El primer pati deixa veure en el mur lateral un rellotge de sol que duu inscrita aquesta llegenda dictada per mossèn Cinto: «Cada hora que et senyalo –t'allunyo del bressol– t'acosto a la mortalla». Un segon pati situat a més alt nivell, és presidit per un mandariner que així que ha fruitat sembla il·luminar les plantes i els geranis que s'agermanen a l'entorn.

Per un balcó que queda a peu pla, entrem al menjador de la casa. Consta de dues peces separades per una arcada de fusta. La que conté la taula i les cadires, i el tot estar, amb sofàs davant la xemeneia on cada hivern entre els capfoguers s'abranda el foc. És flanquejada per llibreries que guarden les obres adquirides en els darrers anys. Les parets sostenen quadres familiars i d'altres pintors ben coneguts a Catalunya. D'allà estant passem al rebedor on hi ha l'entrada que en el passat era l'única utilitzada, i tot seguit entrem a la sala. És ampla i llarga, amb les parets decorades en tons verdosos d'ençà del segle XVIII. Calaixeres oposades, caixes nuvials,

taules d'estil català i cadires de balca amb respallier de fusta on hi ha pintat l'escut de la família. En lloc preferent dels murs laterals, retrats a l'oli dels avantpassats i molts dels quadres que els actuals propietaris, Francesc Vayreda i Trullol i la seva esposa Dolors Viola i Llanera, han sumat als que la casa ja posseïa. L'esclat de les aranyes de cristall, els objectes exposats damunt dels mobles, el rellotge de paret que canta les hores i les dues balconades del fons cenyides pels cortinatges, vesteixen aquesta sala que, lligada a l'eixida que té al davant, forma una ben traçada T majúscula. Des d'aquesta contemplem la gran horta que es descabdella al seu dessota

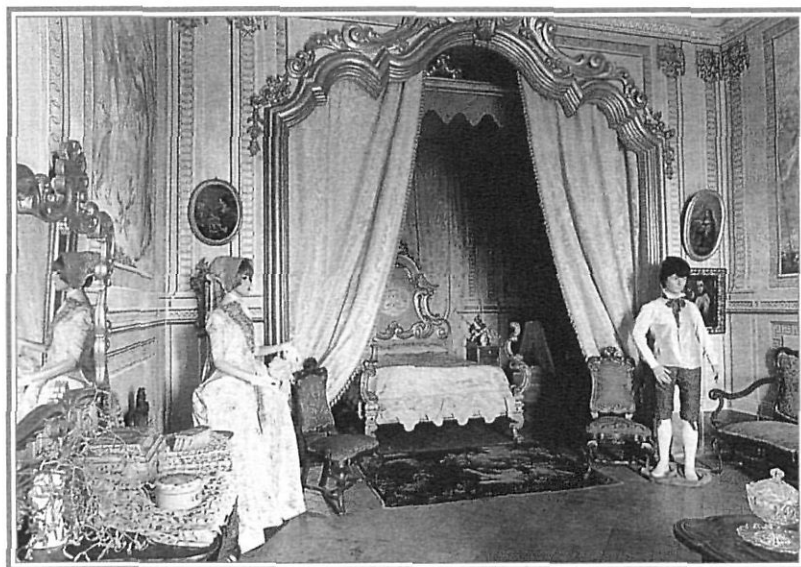
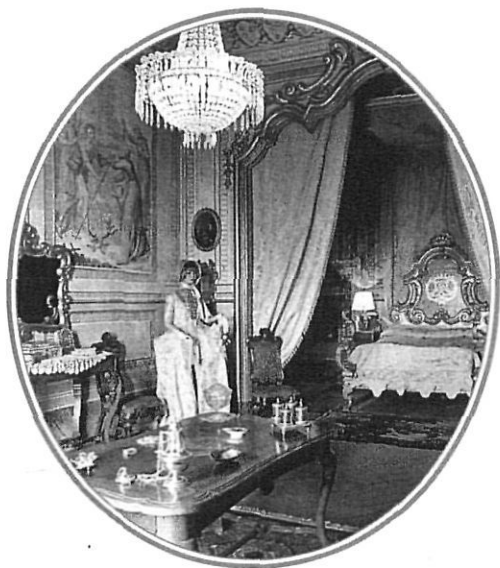
en diverses feixes que nosaltres havíem vist en plenitud, amb els bancals curulls de verdures i els camins vorejats de fruiters que el nostre pare, acabada la guerra civil del 1936, que és quan heretà la hisenda totalment devastada, havia plantat amb la il·lusió que la casa estigués ben proveïda.

És un goig endinsar els ulls en la vall plana i ubèrrima de Maià de Montcal, darrere un primer terme d'oliveres que posen pinzellades glauques i mòbils damunt la terra on s'aferrén. Els masos que es destrien són punts de referència diàfans i familiars, i, al capdavant, el poble de Maià que sembla somriure des de la llunyania.

A cadascun dels quatre angles de la sala hi ha les cambres principals, amb les parets decorades a l'estil de l'època en què foren pintades, amb mobles isabelins que són els que hi corresponen, d'una sumptuositat continguda pel bon gust i l'equilibri que pressuposava no estirar més el braç que la mànega, propis d'aquells hereus que l'il·lustre genealogista Ferran Viader i Gustà va fer reviure en una crònica fidedigna gràcies al manuscrit d'un d'aquests hereus que anotava tot el que la nissaga pairal havia viscut així com el que havia aportat en benefici de la casa. Aquesta crònica fou publicada l'any

1973, en els annals dels «Amics de Besalú», enriquida amb una sèrie de genealogies que a més de seguir rigorosament la línia directa dels hereus des del 1300, amb dades del tot fiables, va ramificar-la en altres de col·laterals que emparentaren els Noguer amb famílies importants de les comarques gironines que han deixat rastre pel seu bon nom i el prestigi sostingut al llarg dels anys. Remetem als possibles interessats a aquests annals en els quals Ferran Viader honorà els Noguer, de Segaró, amb l'exposició detallada i aprofundida de l'època d'or d'aquesta pairalia que en la darrera centúria i per vicissi-

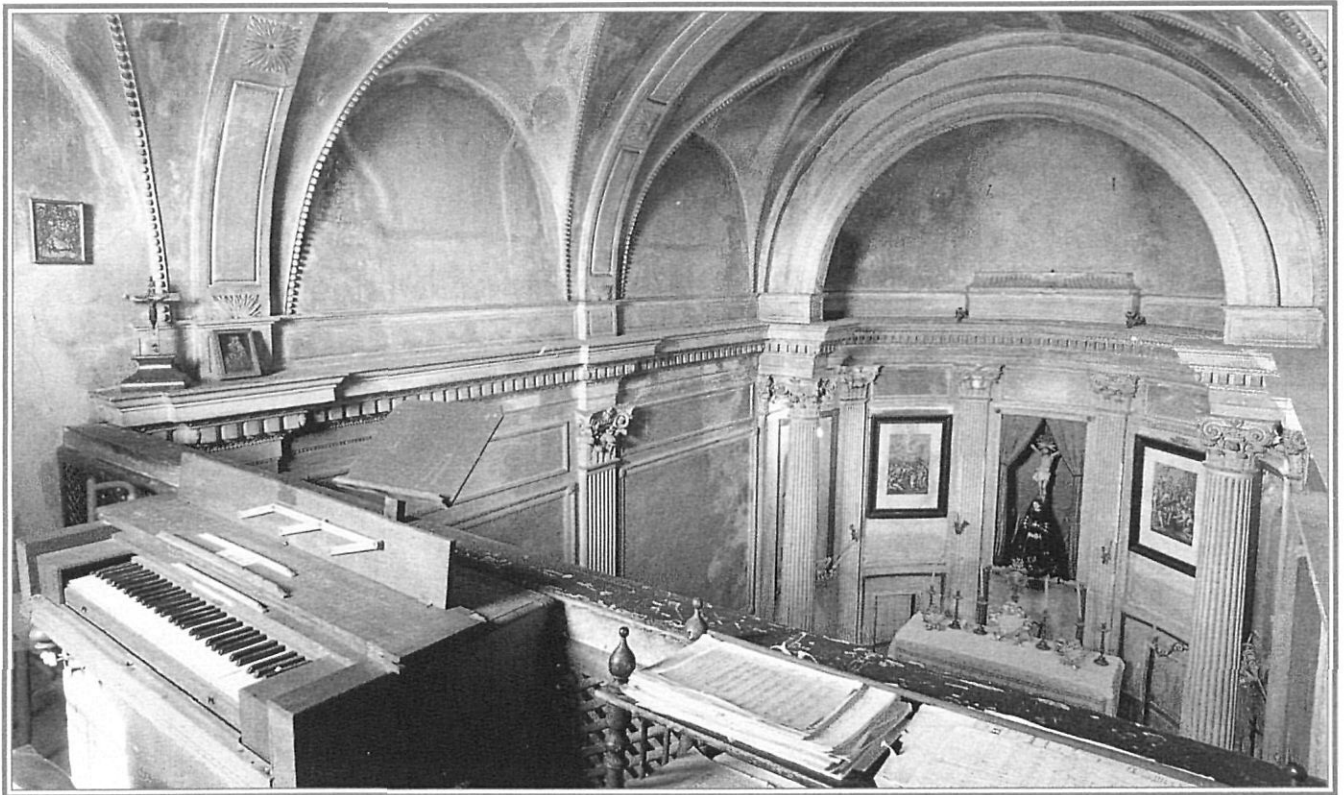

tuds adverses i circumstàncies tan penoses com la guerra civil veié minvar la hisenda que havia arribat a ser tan notable.

De les estances decorades per Panyó en parlarem després. Ara pujarem al primer pis de la casa, molt més modest que la planta noble però amb habitacions dignament moblades, perquè cal destacar-ne la biblioteca, amb magnífiques lliberies que arriben arran de sostre. Les lleixes arreglaren valuosos llibres enquadernats en cuir i pergami, col·leccions avui introbables, manuscrits d'èpoques reculades i alguns incunables que imposen respecte. Una finestra que dona al pati d'entrada filtra

la llum que llisca pel parquet que cobreix el trespò i amanyaga tota l'alçada de les lliberies que tenen la calidesa dels materials nobles i fan d'aquesta estança un lloc per recalar-hi sempre que cal consultar algun volum o refugiar-se en el silenci.

L'arxiu que la complementa és a la planta noble, a un extrem de la casa. Només volem referir-nos-hi per dir que molts documents foren salvats gràcies a estar recollits en volums de zinc. En la darrera guerra foren oberts, víctimes de l'escampadissa, però no s'arribaren a obrir tots i així se'n preservà el contingut.

Visitada la biblioteca, tornem a baix i pel rebedor sortim a l'escala per agafar-ne el segon tram i pujar-lo fins a trobar la que ens permet enfilarnos a la torre que havíem transformat en estudi durant la nostra adolescència. L'espai és molt reduït però la balconada que l'envolta convida a veure des de cadascuna de les quatre cares els voltants de la pairalia. Des de la cara nord, la menys vistosa, veiem l'inici de la muntanya amb el sotabosc i els arbres que hi arrelen; des de la de ponent, la gran era enllosada amb llambordes de pedra que té en un dels seus extrems la caseta dels pobres. Solien aixoplugar-s'hi

quan volien passar-hi la nit, a l'escalf de la petita llar prop de la màrfega, on s'ajeien després de recollir per la finestrella que donava a l'era la llesca de pa o la vianda que se'ls oferia. Des de la banda de migdia contemplem la vall de Maià estesa com un teixit que entrelliga els verds amb els tons castanya i on prenen relleu les masies envoltades de conreus, mentre la muntanyola de Santa Magdalena hissa al seu damunt l'ermita que li ha donat nom. La de llevant s'encara al jardí penjat damunt el pati de les fonts que tot seguit anirem a veure. En davallar de la torre, passem prop del menjador dels mossos.

S'hi allarga la taula i l'escon que els aplegava, prop de la gran cuina on solien passar les vetllades d'hivern en espera del repàs nocturn, asseguts en els seients de tres cares que envolten la llar de foc que, quan és encesa, fulgeix com l'aram dels perols que en el passat penjaven dels calamàstecs.

En davallar pel primer tram de l'escala principal, els ulls queden imantats per les dues finestres renaixentistes —herència dels Trullol. Tenen tot davant una gelosia, i des de la més gran, que dona a la sala, les senyores de la casa solien sortir-hi sempre que una visita de compromís els obligava a donar-los la primera benvinguda.

L'entrada, coberta amb palets de riu, té, a la seva dreta, les velles quadres. En sortir al pati, el gran plàtan ens saluda deixant caure les primeres fulles tardorals. Més enllà hi ha el viver, ample i rectangular. L'aigua miralletja i els peixos afloren com si esperessin veure caure una pluja d'engrunes. Adossada a la barana, la font, que té tot darrere una columna de pedra, deixa regalimar un fil de seda grisa que els abellots enronen. A l'extrem del viver una segona columna sosté, al bell damunt, l'esfera de pedra on resten marcades les xifres del rellotge de sol dissenyat per l'abat Safont per complaure els seus parents de Can Noguer.

D'aquest abat erudit, fill de Besalú, llicenciat i doctorat en Lletres i en Filosofia, enamorat de la investigació científica, que l'any 1834 fou elegit abat dels monestirs barcelonins de Sant Pau del Camp i de Sant Pere de la Portella, mossèn Carreras Pera en va fer una interessant aportació commemorativa en un llibre publicat amb motiu del segon centenari de la seva naixença (1). D'aquesta aportació espigolarem un fragment que diu: «... al Noguer, de Segaró, sense anar més lluny, hi-trobareu originals rellotges de sol, no pas pintats a la paret, sinó sota formes còncaves i esfèriques».

El de forma còncava, que havíem oblidat citar, reposa damunt la barana de l'eixida sense cansar-se de comptar les hores quan l'amanyaga el sol. A l'altre costat del pati, sota el jardí penjat, hi ha una altra font que tenia al bell damunt uns versos de mossèn Cinto Verdager escrits a lloança de l'aigua que dissortadament el temps ha esvaït. Des d'aquest pati, i per un portal aixoplugat per un teulat que té forma de caputxa, sortim a fora per agafar el camí que va a la font enrajolada. A un costat arrenclera boixos retallats i a l'altre, xiprers centenaris amb xacres pròpies de la vellesa però que encara sostenen les venerables vestes. Al capdavant, sota el brancatge dels llorers que els esquiroles fan servir per a balancejar-se i

prop d'un rierol que xerroteja entre rocasses esmolades per l'aigua, s'obre l'espai arrodonit i enrajolat. A cada costat de la font hi ha un pedrís que forma semicercle. Mossèn Cinto en les estades que havia fet a Can Noguer, en companyia de l'avi Estanislau Vayreda, que s'havia casat amb la filla gran de la casa, solia anar-hi molt sovint i s'havia assegut en aquests bancs per a contar a l'oncle i al pare, quan ambdós eren infants, les boniques llegendes de la muntanya del Mont. La de Roca Pastora i la del pare Falgàs, d'una ingenuïtat i d'un encís rural tan ben brescats que els noiets d'aquell temps s'hi embadalien.

Després d'aquesta breu escapada als afores que ens ha permès vorejar l'horta des de la part alta, retornem a la casa per visitar la capella, la cambra gran i l'estrada. Les dues darreres estances són les que contenen les pintures al tremp de Joan Carles Panyó. Hem volgut fer-lo protagonista de la pairal perquè a partir de l'any 1798 contribuï a enriquir-la amb una aportació pictòrica d'una gran unitat que, avui com ahir, fa honor al seu nom.

Per resumir molt esquemàticament la seva biografia, direm que va néixer a Mataró l'any 1755. A Barcelona s'especialitzà en l'ofici de daurador i a la vegada ingressà a l'Acadèmia dels germans Tramulles, que havien estat deixebles de Viladomat i que eren molt considerats en aquell temps. A Panyó se'l coneix primordialment com a pintor i restaurador i per haver estat el primer director de l'Escola de dibuix d'Olot, fundada el 1783 pel bisbe Tomàs de Lorenzana. Entre altres monuments religiosos restaurà el Santuari de la Verge del Tura i el temple parroquial de Sant Esteve de la vila olotina. Morí, ja vell, el 20 de gener de l'any 1840.

Creiem que Joan Carles Panyó ha estat jutjat amb rigidesa pel seu biògraf Ramon Grabolosa (2) en retreure-li les influències que tingué com si només li haguessin servit per copiar l'obra d'altres mestres. El poc que ens queda d'ell, amb el pas dels anys, sembla desmentir el que pressuposen les reticències de Grabolosa, perquè l'harmonia en la concepció i l'esveltesa de les figures que il·lustren les pintures murals de Can Noguer tenen una unitat de dibuix i una finor de línies que només un bon mestre pot aconseguir. Raimon Vayreda i Casabó, fill del pintor Joaquim, fou el primer en publicar l'any 1933 un estudi monogràfic sobre Joan Carles Panyó (3). Tot i reconèixer que disposa de poques dades biogràfiques —en aquest sentit

LA PAIRAL NOGUER DE SEGARÓ

Introducció

Als flancs del Mont, en plena Alta Garrotxa, la pairal del Noguer de Segaró des de fa dos-cents anys manté i estotja frescos al tremp de Joan Carles Panyó.

Si és l'Antic Testament el que els acotxa, si respiren la força del Senyor, colors rosats i vells grocs de panotxa fan pressentir la divinal claror.

Capella, cambra, estrado, la presència del neoclàssic en la viva essència d'un temps que ha recalat en el record

des d'una obra que viu i que perdura dins dels murals i dins l'arquitectura que enllà del temps els salva de la mort.

Montserrat Vayreda i Trullol

l'obra de Grabolosa és molt més documentada— a l'hora d'estudiar i aprofundir els treballs portats a terme per Panyó, Vayreda es fa molt convincent. En l'esmentat estudi afirma:

«... en la majoria de les seves pintures al tremp, i sobretot en la decoració de les dues habitacions de la masia «El Noguer», de Segaró, s'hi troba sempre, a part d'un coneixement perfecte de la tècnica, una gran agilitat de concepció i factura, que revelen tot seguit en el seu autor un home d'un bon gust no gens comú i d'una visió molt clara del que en realitat havien de ser aquesta mena de decoracions i adaptació de gustos i corrents molt distints dels de casa nostra».

Més endavant afegeix:

«... Parlar de Panyó com a arquitecte, comporta, a risc de no ésser prou complet, l'obligació de distingir en ell l'arquitecte constructor de l'arquitecte decorador; si en el primer d'aquests dos aspectes és un xic difícil de jutjar la seva vàlua, perquè l'obra deixada per ell fou executada a l'interior d'edificis ja construïts i podia reduir-se únicament al graciós campanaret del Tura i a l'església d'«El Noguer», de Segaró, en el segon dels esmentats aspectes, per la seva condició d'arquitecte i de pintor, cal reconèixer que fou un dels valors més definitius del seu temps».

Raimon Vayreda ens parla de la condició d'arquitecte de Panyó, títol que no posseïa tot i haver rebut lliçons d'arquitectura quan estudiava. El que més ens sorprèn, però, és que després de detallar el que va fer com a arquitecte decorador en les esglésies del Tura i de Sant Esteve d'Olot, no descrivís, ni que fos succintament, la capella de Can Noguer, projectada per ell com amb tanta cura volgué destacar. Per això nosaltres en volem fer a grans trets especial esment, ni que sigui des del punt de vista estètic i des de la vessant dels que som profans en la matèria, perquè és, amb el campanar del Tura, l'única peça arquitectònica dissenyada íntegrament per Joan Carles Panyó.

Enllaçada al casal pel costat de ponent, presenta unes quantes graonades que us deixen al peu del portal que hi dóna accés a fi de facilitar l'entrada als que venien de fora. Consta d'una sola nau força espaiosa, recoberta de guix, si bé el pas del temps li ha donat un color de densa nuvolada. El presbiteri, un punt més elevat, forma semicercle i sosté, a banda i banda, una columna estriada coronada per un capítell. De la part alta ressegueix el semicercle una cornisa dentada tan gràcil com una diadema. Al centre, darrere de l'altar i dins una fornícula rectangular emmarcada a banda i banda per una columna plana i estriada, hi ha un Crist que té tot davant la Dolorosa. Ambdues imatges són obra de Ramon Amadeu.

A cada una de les corbes laterals i al lloc que havien ocupat pintures a l'oli sobre la vida de Sant Isidre creades per en Panyó, i que foren destruïdes l'any 1936 junt amb el cos de cera de Sant Teòfil que en guardava les relíquies, hi ha gravats antics de tema religiós, i la imatge de Sant Isidre, que el nostre pare féu esculpir.

En els murs laterals de la nau, emmarcats per motllures de guix, grans plafons rectangulars sempre ens han fet pensar que estaven destinats a contenir pintures murals. Al fons, a l'esquerra del portal d'entrada, s'entortolliga una escaleta que puja dalt del cor. D'allà estant els familiars que no podien

baixar a la nau solien oir la missa, perquè hi entraven des de la cambra gran, «la del bisbe» com sovint l'anomenàvem d'ençà que el prelat va pernoctar-hi. És la cambra de respecte, decorada amb vuit plafons pintats al tremp, que ens recorren els passatges bíblics de la història de Tobies. Composicions ben estructurades, amb escenes de línies fines i tonalitats suaus d'elegant factura. Al fons de l'alcova, molt ben emmarcada per una ampla motllura de fusta daurada, amb les ondulacions pròpies del barroc, destaca el llit d'estil Lluís XIV, magnífic exemplar que no perd la joventut. En un dels laterals, Panyó va pintar-hi l'oració de Jesús a l'hort de Getsemaní, i a l'altre, el davallament de la Creu. A l'exterior de l'alcova i a cada un dels seus costats, hi ha una figura de mida natural. La que està abillada amb robes femenines com les que lluien les senyores de la casa en les grans festes o cerimònies importants, i la del seu oponent, que exhibeix la indumentària pròpia d'aquell temps. Els cortinatges de domàs, la taula del centre amb l'escut familiar retallat en fustes que imiten els colors i les calaixeres on s'exposen figures de pessebre modelades per l'Amadeu, complementen la cambra gran. Es comunica amb l'estrada, on hi ha el piano, la vitrina amb objectes antics, la cadiraria isabelina, mentre els murs ens presenten les pintures al tremp que ens conten la història de Josep en nou plafons que convoquen els passatges més decisius en la vida del seu protagonista. Destacaríem del conjunt, per l'harmonia i l'expressivitat de la composició, el de la troballa de la copa en els sacs de blat.

Després de reveure aquestes pintures que ens són tan familiars, ens reafirmem en la creença que Joan Carles Panyó és també l'autèntic protagonista de les estances principals de la casa, perquè, a través d'aquests murals que no han envellit, segueix present a Can Noguer, que si a finals del segle XVII i primers del XVIII fou regida per uns hereus que incrementaren el patrimoni i propiciaren la seva plenitud, avui encara es manté amb rendes considerablement inferiors a les que es necessiten per sostenir-la. No deixa de ser un mèrit, mèrit que posseeixen els seus propietaris, el meu germà Francesc Vayreda i Trullol i la seva esposa Dolors Viola i Llanera que amb presència continuada i dedicació constant enalteixen el fogar dels passats i l'obra d'un pintor que hauria de ser descobert per molts i sobretot jutjat com realment mereix.

Can Noguer, isolada en el llogarret de Segaró, té caràcter, història i obres d'art valuoses. Tant de bo sigui, en el futur, estimada com fou en el passat, i respectada com és en el present.

Montserrat Vayreda i Trullol

Notes

- (1) *Commemoració II Centenari del naixement de l'Abat Safont* (Besalú, 1789 - Barcelona, 1847). Besalú, 1990.
- (2) *GRABOLOSÀ, Ramon* - Joan Carles Panyó i Figaró. Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, adscrit al P. Francesc Eiximenis, de Girona - 1976.
- (3) *VAYREDA, Raimon* - Joan Carles Panyó - La seva vida, la seva obra i el seu temps. Publicacions de la Sala Vayreda - Olot MCMXXXIII.